

Dette er en oversettelse av den fastsatte læreplanteksten. Læreplanen er fastsatt på nynorsk.

Fastsatt som forskrift av Kunnskapsdepartementet 21.06.2013

Gjelder fra 01.08.2013

Gjelder til 31.07.2021

Utgått

Formål

I et demokratisk samfunn er verdier som medvirkning og likeverd viktige prinsipper. Sentralt i arbeidet med samfunnsfaget står forståelse av og oppslutning om grunnleggende menneskerettigheter, demokratiske verdier og likestilling. Faget skal stimulere til og gi erfaring med aktivt medborgerskap og demokratisk deltakelse.

Menneskene er preget av den kulturen de vokser opp i, og dette påvirker holdninger, kunnskaper og handlinger. En dypere forståelse av forholdet mellom det personlige livet og samfunnslivet kan bidra til å erkjenne mangfoldet i samfunnsformer og levevis. I samfunnsfaget står forståelse av likestilling og likeverd sentralt. I den sammenhengen inngår kunnskap om kultur i Sápmi/Sábme/Saepmie og situasjonen til samene som urbefolkning. Kunnskap om andre urbefolkninger og minoriteter i verden er også viktig.

Som menneske inngår vi i en historisk sammenheng, og en lang rekke historiske hendelser har påvirket utviklingen av samfunnet. I samfunnsfaget skal elevene lære om det kulturelle mangfoldet i verden i fortid og samtid, og lære seg å reflektere omkring det tradisjonelle og det moderne. Dermed skal faget bidra til bevisst identitetsdannelse og trygg forankring i eget samfunn og egen kultur for alle elever.

Som reflekterende og handlende individer og som fellesskap kan menneskene bidra til å forme seg selv, og både påvirke og bli påvirket av omgivelsene sine. Som moralsk individ er mennesket ansvarlig for handlingene sine, også for handlinger som andre har tatt initiativ til. Gjennom samfunnsfaget utvikler elevene bevissthet om hvordan de kan påvirke det lokale og globale fellesskapet og sin egen livssituasjon.

Kunnskap om samfunn og politikk har verdi i seg selv, og er samtidig en forutsetning for demokratisk deltakelse. Kunnskap om det politiske systemet i Norge og i det internasjonale samfunnet gjør at man blir bevisst på at politikk er preget av samarbeid, konflikt, påvirkning og bruk av makt i ulike former. Gjennom samfunnsfaget får elevene verktøy til å analysere og drøfte historiske og aktuelle samfunnsspørsmål, og til å identifisere og diskutere ulike maktrelasjoner.

For å oppnå bærekraftig utvikling er det nødvendig å forstå forholdet mellom naturen og de menneskeskapte omgivelsene. Samfunnsfaget skal stimulere til økt bevissthet omkring sammenhenger mellom produksjon og forbruk, og konsekvenser som ressursbruk og livsutfoldning kan ha på natur, klima og en bærekraftig utvikling. Gjennom arbeid med faget vil elevene lettere forstå verdien av og utfordringer knyttet til teknologi og entreprenørskap, og de vil utvikle kunnskap om arbeidsliv og global, nasjonal og personlig økonomi.

Samfunnsfaget er delt inn i hovedområder som utgjør en helhet. Faget skal fremme evnen til å diskutere, resonere og løse problemer i samfunnet ved å påvirke lysten og evnen til å søke kunnskap om samfunn og kulturer. Gjennom kunnskap om samfunnet omkring seg blir elevene undrende og nysgjerrige og stimulert til refleksjon og skapende arbeid. Slik kan den enkelte forstå seg selv og andre bedre, mestre og påvirke verden vi lever i, og bli motivert til ny innsikt og livslang læring.

Hovedområder

Samfunnsfaget er et gjennomgående fag i grunnopplæringen og et fellesfag for alle utdanningsprogrammene i videregående opplæring. Opplæringen skal derfor gjøres mest mulig relevant for elevene ved å tilpasses til de ulike utdanningsprogrammene.

Faget er strukturert i hovedområder med tilhørende kompetansemål. Alle hovedområdene utfyller hverandre og må ses i sammenheng. Utforskeren er et hovedområde som griper over og inn i de andre hovedområdene i faget, både i grunnskolen og i videregående opplæring.

I grunnskolen omfatter samfunnsfag hovedområdene utforskeren, samfunnskunnskap, geografi og historie.

I videregående opplæring omfatter faget hovedområdene utforskeren, individ, samfunn og kultur, arbeids- og næringsliv, politikk og demokrati og internasjonale forhold. Geografi og historie blir videreført som fellesfag i de studieforbereende utdanningsprogrammene. Samfunnskunnskap blir integrert i hvert hovedområde.

I grunnskolen har samfunnsfag kompetansemål etter 4., 7. og 10. årstrinn.

I videregående opplæring har samfunnsfag kompetansemål etter Vg1 i utdanningsprogram for studiespesialisering, programområde for realfag og programområde for språk, samfunnsfag og økonomi.

I utdanningsprogram for studiespesialisering, programområde for formgivingsfag har samfunnsfag kompetansemål etter Vg2.

I yrkesfaglige utdanningsprogram og i utdanningsprogram for idrettsfag og musikk, dans og drama har samfunnsfag kompetansemål etter Vg2.

Oversikt over hovedområdene:

Årstrinn	Hovedområde				
1.–10.	Utforskeren	Historie	Geografi	Samfunnskunnskap	
Vg1/Vg2	Utforskeren	Individ, samfunn og kultur	Arbeids- og næringsliv	Politikk og demokrati	Internasjonale forhold

Hovedområdet griper over i og inn i de andre hovedområdene i faget, og derfor skal man arbeide med kompetansemålene i utforskeren samtidig som man arbeider med mål fra andre hovedområder. Hovedområdet handler om hvordan man bygger opp samfunnsfaglig forståelse gjennom nysgjerrighet, undring og skapende aktiviteter. Å stimulere til kritisk vurdering av etablert og ny samfunnsfaglig kunnskap ved å bruke kilder og kildekritikk er sentralt. Utforskeren omfatter også formidling, diskusjon og utvikling av samfunnsfaglig kunnskap og kompetanse.

Hovedområdet dreier seg om å utvikle historisk oversikt og innsikt, og å undersøke og drøfte hvordan mennesker og samfunn har forandret seg gjennom tidene. Historie omfatter hvordan mennesker skaper bilde av og former sin egen forståelse av fortiden, og hvordan dette innvirker på nåtiden. Å stimulere til kritisk og reflektert deltakelse i samfunnet er sentrale elementer i hovedområdet.

Hovedområdet omfatter lokalisering og utbredelse av naturlige og menneskeskapte forhold på jorda, og skal stimulere til forståelse av hvordan og hvorfor de påvirker hverandre. Kartlegging og diskusjon av endringsprosesser står sentralt, sammen med refleksjon omkring bærekraftig utvikling. Geografi handler også om å bruke kart og gjøre rede for og forklare likheter og forskjeller mellom land og by, mellom nasjoner og mellom regioner.

Hovedområdet omfatter emnene sosialisering, politikk, økonomi og kultur, og handler om samfølelse og motsetninger mellom mennesker i et samtidsperspektiv. Samspillet mellom kulturelle normer og samfunnsstyring på den ene siden og individuelle handlinger og valg på den andre er sentralt i hovedområdet. Verdien av likestilling, medborgerskap og utvikling av demokratiske ferdigheter er viktige dimensjoner i samfunnskunnskap.

Hovedområdet omfatter sosialisering, personlig økonomi, flerkulturelle samfunn, religionens rolle i kulturen, samlivsformer og kriminalitet. Det handler også om likestilling, urbefolkninger, etniske og nasjonale minoriteter, hvordan fremmedfrykt og rasisme kan motarbeides, og hvem og hva som påvirker ungdom i dag.

Hovedområdet handler om næringer, bedrifter, etablering, yrkesvalg og arbeidsløshet. Det dreier seg også om organisasjonene i arbeidslivet og lønnsdannning, og om arbeidslivet i dag og de prinsippene og verdiene det bygger på.

Hovedområdet omfatter det politiske systemet på alle nivåer og velferdsstaten. Det handler om de politiske partiene og hva som kan true demokratiet. I dette hovedområdet legges det også vekt på sammenhenger mellom styreform, rettsstat og menneskerettigheter.

Hovedområdet omfatter internasjonalt samarbeid, terrorisme, konflikter, konfliktløsning og fredsarbeid. Det handler også om globalisering, fordeling av ressurser, bærekraftig utvikling og Norges rolle som internasjonal aktør.

Timetall

Timetall er oppgitt i 60-minutters enheter:

BARNETRINNET

1.–7. årstrinn: 385 timer

UNGDOMSTRINNET

8.–10. årstrinn: 249 timer (256 timer for de som fullfører 10. årstrinn våren 2014)

UTDANNINGSPROGRAM FOR STUDIESPESIALISERING – PROGRAMOMRÅDE FOR REALFAG OG PROGRAMOMRÅDE FOR SPRÅK, SAMFUNNSFAG OG ØKONOMI

Vg1: 84 timer

YRKESFAGLIGE UTDANNINGSPROGRAM, UTDANNINGSPROGRAM FOR MUSIKK, DANS OG DRAMA, UTDANNINGSPROGRAM FOR IDRETTSFAG, OG UTDANNINGSPROGRAM FOR STUDIESPESIALISERING – PROGRAMOMRÅDE FOR FORMGIVINGSFAG

Vg2: 84 timer

Grunnleggende ferdigheter

Grunnleggende ferdigheter er integrert i kompetansemålene, der de er en del av fagkompetansen og bidrar til å utvikle den. I samfunnsfag forstås grunnleggende ferdigheter slik:

Muntlige ferdigheter i samfunnsfag innebærer å kunne forstå, beskrive, sammenligne og analysere kilder og problemstillinger ved å bruke fakta, teorier, definisjoner og fagbegreper i innlegg, presentasjoner og meningsytringer. Muntlige ferdigheter handler også om å lytte til, vurdere, gi respons på og videreutvikle innspill fra andre. Utviklingen av muntlige ferdigheter i samfunnsfag går fra å lytte til og uttrykke meninger i enkle muntlige tekster til å ytre seg med grunngitte synsmåter og lytte til andre med faglig trygghet. Muntlige ferdigheter i samfunnsfag oppøves i en prosess som begynner med refererende ytringer, ofte av personlig karakter, og utvikles til fagrelevante og fagspesifikke tankerekker med økende grad av argumentasjon, drøfting og presis bruk av fagbegreper. Forståelse for ulike syn, evne til perspektivtaking og evne til å uttrykke uenighet saklig og med respekt for andre oppfatninger er også en del av muntlige ferdigheter.

Å *kunne skrive* i samfunnsfag innebærer å kunne uttrykke, begrunne og argumentere for standpunkter, og formidle og dele kunnskap skriftlig. Det innebærer også å sammenligne og drøfte årsaker, virkninger og sammenhenger. Videre handler det om å kunne vurdere verdier i kilder, hypoteser og modeller, og å kunne presentere resultater av samfunnsfaglige undersøkelser skriftlig. Evne til å vurdere og gjennomarbeide egne tekster er også en del av ferdighetene. Utviklingen av skriveferdighetene i samfunnsfag innebærer gradvis oppøving, fra å formulere enkle faktasetninger og konkrete spørsmål, over evne til å kunne gjengi og oppsummere tekster, til å kunne formulere problemstillinger og strukturere drøftende tekst med bruk av kildehenvisninger. Oppøving i kritisk og variert kildebruk og det å kunne trekke grunngitte konklusjoner med økende bruk av fagbegreper og stigende refleksjon omkring tema, er en sentral del av prosessen.

Å kunne lese i samfunnsfag innebærer å utforske, tolke og reflektere over faglige tekster for å forstå eget og andre samfunn og andre tider, steder og mennesker. Det innebærer også å kunne behandle og bruke informasjon fra bilder, film, tegninger, grafer, tabeller og kart, og å gjøre målrettede informasjonssøk, kritisk vurdering og bevisste valg og bortvalg av kilder. Utviklingen av leseferdighetene i samfunnsfag innebærer gradvis oppøving, fra forståelse av tekst og visuelle framstillinger, gjennom tolking og vurdering til utvikling av strategier for kritisk kunnskapstilegnelse. Lesing for å innhente informasjon og kritisk lesing av kilder begynner med å finne informasjon i enkle, tilrettelagte kilder og å vurdere om informasjonen er nyttig. Senere kommer oppøving av evnen til å gjøre egne informasjonssøk, sammenligne informasjon fra ulike kilder og kritisk vurdere deres relevans, troverdighet og formål.

Å kunne regne i samfunnsfag innebærer å kunne innhente, arbeide med og vurdere talltilfang om faglige tema, og å framstille dette i tabeller, grafer og figurer. Regning i samfunnsfag handler også om å bruke og sammenligne, analysere og presentere statistisk tallmateriale som illustrerer utvikling og variasjon. Evnen til å gjennomføre undersøkelser med telling og regning, bruke samfunnsfaglige databaser og tolke tallmateriale kritisk er sentral. Det innebærer også å bruke målestokk, regne med tid og bruke regning til å forvalte pengebruk og personlig økonomi. Regneferdighetene blir gradvis oppøvd fra å finne og mestre strategier for telling, klassifisering, bruk og framstilling av data. Videre blir evnen til å sammenfatte, sammenligne og tolke statistisk informasjon utviklet, og evnen til analyse, kritisk bruk og vurdering av data. Arbeid med data som illustrerer utvikling og variasjon ved hjelp av statistiske mål, er sentralt.

Digitale ferdigheter i samfunnsfag innebærer å kunne bruke digitale ressurser til å utforske nettsteder, søke etter informasjon, utøve kildekritikk og velge ut relevant informasjon om samfunnsfaglige tema. Ferdighetene omfatter også bruk av digitale presentasjons- og samarbeidsverktøy til å utarbeide, presentere og publisere multimediale produkter. Digitale ferdigheter vil videre si å kunne kommunisere og samarbeide digitalt om samfunnsfaglige tema, og å følge regler og normer for nettbasert kommunikasjon, medregnet personvern og opphavsrett. Utviklingen av digitale ferdigheter i samfunnsfag innebærer å lære å bruke digitale verktøy og medier for å tilegne seg faglig kunnskap, uttrykke egen kompetanse og forsterke faglige budskaper. Digitale ferdigheter i samfunnsfag blir oppøvd i en prosess som begynner med å bruke digitale verktøy til å finne og gjengi samfunnsfaglig innhold. Videre blir evnen til å bruke varierte søkestrategier utviklet, til å gjøre kritiske valg og til å uttrykke faglig refleksjon.

Kompetansemål

Utforskeren

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- formulere spørsmål om samfunnsfaglige tema, reflektere og delta i fagsamtaler om dem
- finne og presentere informasjon om samfunnsfaglige tema fra tilrettelagte kilder, også digitale, og vurdere om informasjonen er nyttig og pålitelig
- bruke grunnleggende nettvett i digital samhandling og ha kunnskap om regler for personvern i digitale medier
- bruke metoder for opptelling og klassifisering i enkle samfunnsfaglige undersøkelser og presentere enkle uttrykk for mengde og størrelse i diagrammer og tabeller
- skrive enkle tekster om samfunnsfaglige tema og bruke grunnleggende fagbegreper
- skape og illustrere fortellinger om mennesker som lever under ulike vilkår, og sammenligne levekår
- gi eksempler på hvordan mennesker mener ulikt, at møter mellom ulike mennesker kan være både givende og konfliktfylte, og samtale om empati og menneskeverd

Historie

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke begrepene fortid, nåtid og framtid om seg selv og familien sin

- samtale om hvordan steinalderfolk levde som jegere og samlere, og fantasere om de første menneskene som kom til landet etter istiden
- beskrive sentrale trekk ved samisk kultur og levemåte fram til kristningen av samene
- beskrive hovedtrekk ved bronsealderen og jernalderen og gjøre rede for hvordan jordbruket forandret levemåten i Norge og Norden
- samtale om hvorfor og hvordan man feirer 17. mai og 6. februar, og fortelle om nasjonaldagene i noen andre land
- finne informasjon om og presentere egen familie for en til to menneskealdrer siden og fortelle om hvordan levevis, levemåte og kjønnsroller har endret seg
- gjenkjenne historiske spor i eget lokalmiljø og undersøke lokale samlinger og minnesmerker

Geografi

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- plassere hjemstedet, hjemkommunen og hjemfylket på kart
- sette navn på og plassere landene i Norden, verdenshavene og verdensdelene og finne geografiske betegnelser på kart
- beskrive landskapsformer og bruke geografiske betegnelser i utforskning av landskapet nær skole og hjem
- fortelle om viktige landskap og landskapsformer i Norge og noen andre land
- samtale om steder, folk og språk og planlegge og presentere en reise
- peke ut og orientere seg etter himmelretninger og gjøre rede for hvorfor det er tidsforskjeller
- sammenligne liv og virke i Norge og i noen andre land

Samfunnskunnskap

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- samtale om variasjoner i familieformer og om relasjoner og oppgaver i familien
- gi eksempler på barns rettigheter, og ulike forventninger jenter og gutter møter i hverdagen, og samtale om hvordan forventningene kan oppleves
- undersøke pengebruken til jenter og gutter og samtale om forhold som påvirker forbruk
- samtale om tema knytte til seksualitet, grensesetting, vold og respekt
- lage en oversikt over normer som regulerer forholdet mellom mennesker, og forklare konsekvenser av å bryte normene
- utforme og praktisere regler for samspill med andre og delta i demokratiske avgjørelser i skolesamfunnet
- drøfte oppfatninger av rettferd og likeverd

Utforskeren

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- formulere et samfunnsfaglig spørsmål, foreslå mulige forklaringer og belyse spørsmålet gjennom en undersøkelse
- diskutere samfunnsfaglige tema med respekt for andres syn, bruke relevante fagbegreper og skille mellom meninger og fakta
- lese tekster om mennesker som lever under ulike vilkår, og drøfte hvorfor de tenker, handler og opplever hendelser ulikt
- plassere en hendelsesrekke i historie og samtid på tidslinje og kart
- gjennomføre og presentere undersøkelser som krever telling og regning, ved å bruke informasjon fra tabeller og diagrammer
- finne og trekke ut samfunnsfaglig informasjon ved søk i digitale kilder, vurdere funnene og følge regler for nettvett og nettetikk
- bruke digitale verktøy til å presentere samfunnsfaglig arbeid og følge regler for personvern og opphavsrett
- skrive samfunnsfaglig tekst ved å bruke relevante fagbegreper og flere kilder

Historie

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- fortelle om hovedtrekk ved samfunnsutviklingen i Norge fra vikingtiden til slutten av dansketiden og gjøre nærmere rede for et sentralt tema i denne perioden
- gjøre rede for hvordan de nordiske statene og Russland trakk grensene på Nordkalotten mellom seg fram til første halvdel av 1800-tallet, og hvordan dette påvirket samenes kultur og levkår og samenes forhold til statene
- gjøre rede for nasjonale minoriteter som finnes i Norge, og beskrive hovedtrekk ved rettighetene, historien og de nasjonale minoritetenes levkår
- beskrive utviklingen i levkårene for kvinner og menn og framveksten av likestilling i Norge
- plassere tidlige elvekulturer på kart og tidslinje og presentere sentrale trekk ved dem
- finne informasjon om greske og romerske samfunn i antikken og finne eksempler på hvordan kulturen deres har påvirket vår egen tid
- gjøre rede for sentrale trekk ved tidsepokene middelalderen, renessansen og opplysningstiden i Europa og diskutere grunner til denne tidsinndelingen
- framstille oppdagelsesreiser europeere gjorde, beskrive kultur møter og samtale om hvordan dette kunne oppleves

Geografi

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke atlas, hente ut informasjon fra papirbaserte temakart og digitale karttjenester og plassere nabokommunene, fylkene i Norge, de tradisjonelle samiske områdene og de største landene i verden på kart
- registrere og tolke spor etter istiden på hjemstedet og forklare hva istiden hadde å si for danning av landskap og hele landet
- forklare sammenhenger mellom naturressurser, næringer, bosetning og levevis
- sammenligne likheter og forskjeller mellom land i Europa og land i andre verdensdeler
- gjøre rede for klima- og vegetasjonssoner i verden og hvordan mennesker nyttiggjør seg av dem
- beskrive hvordan produksjon og forbruk kan ødelegge økosystemer og forurense jord, vann og luft, og drøfte hvordan dette kan hindres og repareres
- beskrive hvordan Norge bruker ressurser fra andre steder i verden
- registrere flyktningstrømmer, forklare hvorfor noen rømmer fra hjemlandet sitt, og drøfte hvordan det kan være å komme til et fremmed land som flyktning

Samfunnskunnskap

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gi eksempler på og diskutere hvordan kommersiell påvirkning fra ulike medier kan virke inn på forbruksvaner og personlig økonomi
- samtale om kjærlighet og respekt, variasjon i seksuell orientering og samliv og familie, og diskutere konsekvenser av manglende respekt for ulikhet
- beskrive roller i egen hverdag og undersøke og samtale om forventninger som knytter seg til disse rollene
- gi eksempler på hvordan kjønnsroller og seksualitet blir framstilt i ulike medier, og diskutere de ulike forventningene det kan skape
- drøfte spørsmål omkring og konsekvenser av bruk og misbruk av tobakk og ulike rusmidler
- gjøre rede for hva et samfunn er, og reflektere over hvorfor mennesker søker sammen i samfunn
- gjøre rede for de viktigste maktinstitusjonene i Norge og deres hovedoppgaver, og diskutere forskjeller mellom å leve i et demokrati og i et samfunn uten demokrati
- gjøre rede for hva et politisk parti er, og diskutere noen sentrale motsetninger mellom de politiske partiene i Norge
- gjøre rede for hvilke muligheter, plikter og rettigheter barn og unge har til medvirkning

- gi eksempler på ulike kulturelle symboler og gjøre rede for hva vi mener med begrepene identitet og kultur
- gjøre rede for hovedtrekk ved samiske samfunn i dag
- presentere en aktuell samfunnskonflikt og drøfte forslag til løsning
- diskutere formålet med FN og annet internasjonalt samarbeid, også urbefolkningssamarbeid, og gi eksempler på Norges rolle i samarbeidet

Utforskeren

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- formulere spørsmål om forhold i samfunnet, planlegge og gjennomføre en undersøkelse og drøfte funn og resultater muntlig og skriftlig
- bruke samfunnsfaglige begreper i fagsamtaler og presentasjoner med ulike digitale verktøy og bygge videre på bidrag fra andre
- bruke statistiske kilder til å beregne og beskrive tendenser og variasjoner i samfunnsfaglige drøftinger og vurdere om statistikken gir pålitelig informasjon
- vise hvordan hendelser kan framstilles ulikt, og drøfte hvordan interesser og ideologi kan prege synet på hva som oppleves som fakta og sanning
- reflektere over samfunnsfaglige spørsmål ved hjelp av informasjon fra ulike digitale og papirbaserte kilder, og diskutere formål og relevans til kildene
- identifisere samfunnsfaglige argumenter, fakta og påstander i samfunnsdebatter og diskusjoner på Internett, vurdere dem kritisk og vurdere rettigheter og konsekvenser når man offentliggjør noe på Internett
- skape fortellinger om mennesker fra ulike samfunn i fortid og nåtid og vise hvordan livsvilkår og verdier påvirker tanker og handlinger
- skrive samfunnsfaglige tekster med presis bruk av fagbegreper, grunngitte konklusjoner og kildehenvisninger

Historie

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- finne eksempler på hendelser som har vært med på å forme dagens Norge, og diskutere hvordan samfunnet kunne ha blitt dersom disse hendelsene hadde utviklet seg annerledes
- drøfte idealer om menneskeverd, diskriminering og utvikling av rasisme i et historisk og nåtidig perspektiv
- presentere hovedtrekk ved samenes historie og kultur fra midt på 1800-tallet til i dag og konsekvenser av fornukspolitikk og samenes kamp for rettighetene sine
- presentere viktige utviklingstrekk i norsk historie på 1800-tallet og første halvdel av 1900-tallet og beskrive hvordan de peker fram mot samfunnet i dag
- gjøre rede for framveksten av velferdsstaten og beskrive trekk ved Norge i dag
- gjøre rede for teknologiske og samfunnsmessige endringer som følge av den industrielle revolusjonen
- gjøre rede for ideer og krefter som førte til den amerikanske frihetskampen og den franske revolusjonen, og beskrive følger dette fikk for den demokratiske utviklingen i Norge
- gjøre rede for kolonialisme og imperialisme og gi eksempler på avkolonisering
- drøfte årsaker til og virkninger av sentrale internasjonale konflikter på 1900- og 2000-tallet
- drøfte viktige omveltninger i samfunnet i nyere tid, og reflektere over hvordan dagens samfunn åpner for nye omveltninger

Geografi

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lokalisere og dokumentere oversikt over geografiske hovedtrekk i verden og sammenligne ulike land og regioner
- lese, tolke og bruke papirbaserte og digitale kart, målestokk og karttegn

- gjøre rede for indre og ytre krefter på jorda, bevegelser i luftmassene, vannets kretsløp, vær, klima og vegetasjon, og drøfte sammenhenger mellom natur og samfunn
- utforske, beskrive og forklare natur- og kulturlandskapet i lokalsamfunnet
- undersøke hvordan mennesker nyttiggjør seg av naturgrunnlaget, andre ressurser og teknologi i Norge og i andre land i verden, og drøfte premisser for bærekraftig utvikling
- undersøke og diskutere bruk og misbruk av ressurser, konsekvenser det kan få for miljøet og samfunnet, og konflikter det kan skape lokalt og globalt
- sammenligne størrelse, struktur og vekst i befolkninger og analysere befolkningsutvikling, urbanisering og flytting i nyere tid
- kartlegge variasjoner i levekår i ulike deler av verden, forklare de store forskjellene mellom fattige og rike og drøfte tiltak for jevnere fordeling

Samfunnskunnskap

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjøre rede for hvordan ulike politiske partier fremmer ulike verdier og interesser, knytte dette til aktuelle samfunnsproblemer og argumentere for eget syn
- gjøre rede for politiske institusjoner i Norge og deres rollefordeling og sammenligne dem med institusjoner i andre land
- gi eksempler på hva samarbeid, medvirkning og demokrati innebærer nasjonalt, lokalt, i organisasjoner og i skolen
- gjøre rede for hovedprinsippene i FN-pakten, FNs menneskerettighetserklæring og sentrale FN-konvensjoner, blant annet ILO-konvensjonen om urbefolkningenes rettigheter, vise hvordan de kommer til syne i lovgivning, og drøfte konsekvenser av brudd på menneskerettigheter
- gi eksempler på hvordan oppfatninger av forholdet mellom kjærlighet og seksualitet kan variere i og mellom kulturer
- analysere kjønnsroller i beskrivelser av seksualitet og forklare forskjellen på ønsket seksuell kontakt og seksuelle overgrep
- gi eksempler på hvordan et lovbrudd er behandlet, diskutere årsaker til og følger av kriminalitet og forklare hvordan rettsstaten fungerer
- gjøre rede for begrepene holdninger, fordommer og rasisme og vurdere hvordan holdninger kan bli påvirket, og hvordan den enkelte og samfunnet kan motarbeide fordommer og rasisme
- gi eksempler på og diskutere kulturelle variasjoner og drøfte muligheter og utfordringer i flerkulturelle samfunn
- beskrive hvordan forbruksmønsteret har utviklet seg i Norge, og gjøre rede for forbrukernes rettigheter
- beskrive utvikling og konsekvenser av tobakks- og rusmiddelbruk i Norge og diskutere holdninger til rusmidler
- beskrive hovedtrekk i norsk økonomi og hvordan den henger sammen med den globale økonomien

Utforskeren

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- formulere en aktuell samfunnsfaglig problemstilling og skrive en drøftende tekst ved å bruke fagbegreper, variert kildetilfang og kildehenvisninger
- utforske aktuelle lokale, nasjonale eller globale problemer og drøfte ulike løsningsforslag muntlig og skriftlig med presis bruk av fagbegreper
- bruke varierte digitale søkestrategier for å finne og sammenligne informasjon som beskriver problemstillinger fra ulike synsvinkler, og vurdere kildenes formål og relevanse
- bruke sammenfallende og motstridende informasjon fra statistikk til å drøfte en samfunnsfaglig problemstilling
- drøfte samfunnsfaglige tema i digitale diskusjonsforumer og vurdere egne forståelser i lys av andres innlegg

Individ, samfunn og kultur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- definere sentrale begreper knytte til sosialisering og bruke dem til å undersøke og diskutere trekk ved sosialiseringen av ungdom i Norge
- gjøre rede for rettighetene man har som forbruker, og diskutere forbrukerens etiske ansvar
- regne ut inntekter, sette opp budsjett for en husholdning og vurdere hvordan livssituasjon, sparing og låneopptak påvirker personlig økonomi
- analysere omfanget av ulike former for kriminalitet og overgrep og drøfte hvordan slike handlinger kan forebygges, og hvordan rettsstaten fungerer
- definere begrepet kultur og gi eksempler på hvordan kultur, kjønnsroller og familie- og samlivsformer varierer fra sted til sted og endrer seg over tid
- beskrive trekk ved samisk kultur i dag og reflektere over hva det vil si å være urbefolkning
- diskutere hvordan religiøs, etnisk og kulturell variasjon skaper muligheter og utfordringer
- drøfte årsaker til at fordommer, rasisme og diskriminering oppstår, og hvilke tiltak som kan motvirke dette

Arbeids- og næringsliv

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- finne informasjon om ulike yrker og diskutere muligheter og utfordringer på arbeidsmarkedet i dag
- reflektere over verdien av å ha et arbeid og hva som kjennetegner et godt arbeidsmiljø
- gjøre rede for årsaker til arbeidsløshet og drøfte måter den kan reduseres på
- diskutere etiske problemstillinger i arbeidslivet
- gjøre rede for arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene og deres plass i arbeidslivet, og faktorer som bestemmer lønns- og arbeidsvilkår
- vurdere muligheter for og utfordringer ved å etablere en bedrift, og trekke ut hovedlinjene i en resultat- og balanseregnskap
- drøfte verdien av likestilling og konsekvenser av et kjønnsdelt arbeidsmarked

Politikk og demokrati

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- utforske og diskutere hvordan man kan være med i og påvirke det politiske systemet gjennom å bruke ulike kanaler for påvirkning
- gjøre rede for ulike utfordringer for demokratiet, blant annet representasjon fra urbefolkninger og minoriteter
- diskutere hvordan makt og innvirkning kan variere på grunnlag av etnisitet og sosioøkonomiske forhold
- diskutere sammenhenger mellom styreform, rettsstat og menneskerettigheter
- gjøre rede for styreform og de viktigste politiske styringsorganene i Norge, både norske og samiske, og drøfte flertallsdemokratiet
- analysere grunnleggende forskjeller mellom de politiske partiene i Norge
- gjøre rede for sentrale kjennetegn ved den økonomiske politikken i Norge
- diskutere hovedprinsippene for den norske velferdsstaten og de utfordringene den står overfor
- diskutere begrepene økonomisk vekst, levestandard, livskvalitet og bærekraftig utvikling og forholdet mellom dem

Internasjonale forhold

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- definere begrepet makt og gi eksempler på hvordan makt blir brukt i verdenssamfunnet
- definere begrepet globalisering og vurdere ulike konsekvenser av globalisering
- gjøre rede for EUs mål og styringsorganer og diskutere Norges forhold til EU
- finne eksempler på ulike typer konflikter og menneskerettighetsbrudd og drøfte hva FN og andre internasjonale aktører kan gjøre
- gjøre rede for ulike forklaringer på hvorfor det finnes fattige og rike land, og diskutere tiltak for å redusere fattigdommen i verden

- diskutere kjennetegn på og årsaker til terrorisme

Vurdering

Retningslinjer for sluttvurdering:

Standpunktvurdering

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene skal ha én standpunktkarakter.
Vg1 utdanningsprogram for studiespesialisering – programområde for realfag og programområde for språk, samfunnsfag og økonomi	Elevene skal ha én standpunktkarakter.
Vg2 utdanningsprogram for studiespesialisering – programområde for formgivingsfag	
Vg2 utdanningsprogram for idrettsfag og utdanningsprogram for musikk, dans og drama	
Vg2 yrkesfaglige utdanningsprogram	

Eksamen for elever

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene kan trekkes ut til muntlig eksamen. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.
Vg1 utdanningsprogram for studiespesialisering – programområde for realfag og programområde for språk, samfunnsfag og økonomi	Elevene kan trekkes ut til muntlig eksamen. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.
Vg2 utdanningsprogram for studiespesialisering – programområde for formgivingsfag	
Vg2 utdanningsprogram for idrettsfag og utdanningsprogram for musikk, dans og drama	
Vg2 yrkesfaglige utdanningsprogram	

Eksamen for privatister

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Se gjeldende ordning for grunnskoleopplæring for voksne.
Vg1 utdanningsprogram for studiespesialisering – programområde for realfag og programområde for språk, samfunnsfag og økonomi	Privatistene skal opp til muntlig eksamen. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.
Vg2 utdanningsprogram for studiespesialisering – programområde for formgivingsfag	
Vg2 utdanningsprogram for idrettsfag og utdanningsprogram for musikk, dans og drama	
Vg2 yrkesfaglige utdanningsprogram	

De generelle bestemmelsene om vurdering er fastsatt i forskrift til opplæringsloven.

Utgått